

en hier verre te boven gaat, reeds vóór de geboorte aanwezig. Een waarheid die in de Heilige Schrift ook op andere wijze — denk slechts aan de begroeting van Johannes den Dooper in Elizabeths schoot — vermeld en aangegeven wordt. Doch hierover nader.

Dr. A. K.

„De heilige weg“.

En aldaar zal een verhevene baan, en een weg zijn, welke de heilige weg zal genaamd worden. De onreine zal er niet doorgaan, maar hij zal voor deze zijn; die den weg wandelt, zelfs de dwazen zullen niet dwalen. Jesaja 35 : 8.

Verstaat ge het, dat de weg dien ge gaat, nu gids en meester is?

Ge bevindt u in een onbekende streek. Nu ontmoet ge iemand, die er thuis is, en ge zegt hem, naar wat stad of dorp ge toe moet, en vraagt hem naar den weg. Hij wijst u dien aan, en nu gaat ge dien weg op. Maar van dat oogenblik af onderwerpt ge u aan dien weg dan ook gewillig, om precies te gaan zoals die weg het u gebiedt. Gaat de weg een eindweegje recht door, dan wandelt ge rechtuit. Buigt de weg rechtsom, dan slaat ook gij rechtsom. Loopt de weg links, dan gaat gij ook links. Gaat de weg over een heuvel, dan klimt ook gij er over. Verdiept zich de weg, dan daalt ook gij naar beneden. Kortom, de weg toont en zegt u, hoe en in wat richting ge u te bewegen hebt, en zoals de weg u wijst, zoo loopt gij. De weg is uw meester, en gij gehoorzaamt. De weg leert en onderwijst u. Hij is uw gids, en gij volgt.

Ook buiten de Schrift, maar toch vooral in de Schrift, doet daarom het beeld van een weg dienst, om aan te duiden, hoe we ons te bewegen of te gedragen hebben. Als Jezus zegt: „Ik ben de weg“, dan zegt ons dit, dat Jezus ons de gids ten leven is. Paulus toog naar Damascus met 't doel, om mannen of vrouwen „die van dien weg waren“, gevangen te nemen en naar Jeruzalem te brengen. Op de trappen voor het Romeinse legerkamp te Jeruzalem, betuigde hij: „Ik heb dezen weg veranderd“, met dien weg bedoelende de Christelijke religie. Kort daarop sprak hij: „van dien weg dien zij Sekt noemen“. Zoo spreekt Jeremia van „den weg der heidenen“, doende op de afgoderij, en stelt straks „den weg des levens“ tegenover „den weg des doods“, als de waarachtige religie tegenover de valsche. Geheel in den zin, waarin Jezus tot zijn discipelen sprak: „Gij weet waar ik heenga, en den weg weet gij“, of waarin Paulus, tot het loffend der Liefde genaderd, naar Corinthe schreef: „Ik wijs u een weg die nog uitnemender is“.

Wie niet droomend doet, maar in zijn leven een doel nastreeft, moet, om dat doel te bereiken, den weg kennen, die er heen leidt, en dien weg gehoorzaam volgen. „Heer, al, maak mij uw wegen door uw Woord en Geest bekend!“ is de bede van wie vrees om in de keuze van den weg mis te tasten, of ook, na eerst op den rechten weg gewandeld te hebben, er van is afgedaald. Mozes, toen het volk was afgedwaald, bad: „Heere, zoo laat mij nu Uw wegen weten!“ Want ook in de keuze van den weg kan gefaald worden, en alleen de weg des Heeren is volmaakt.

In het land van het Oosten, meer dan bij ons, beheerscht het vraagstuk van den weg vaak het leven. In de stad of in het dorp waar we wonen, kennen wij plein en straat en slop. En trekken we naar buiten, dan is er spoor of tram of boot waaraan we ons toevertrouwen. Reizigers te voet vindt ge bijna niet meer. Op de woestie hield wandelt thans niemand. — Maar in het land waar de Schrift opkwam, was het zoo heel anders. Dorps- en landwegen nog uiterst zeldzaam en gebrekkig, en meest vlakten zonder eind, berg en dal, en straks de woestijn waarin men zich zoo licht verdolen kon. Vandaar dat de vraag naar den weg voor de profeten en apostelen zoo veel ernstiger betekenis had dan voor ons. Aan die vraag naar den eenigen goeden weg, hing zoo telkens 't leven. En als er geen weg was, dan deed de herder of de gids dienst als weg. Dan was die weg niet afgeteekend op den bodem, maar vastgelegd in de voorstelling van den kenner. Er zoo ontstond vanzelf de wijze van zeggen, die heel de Schrift vervult, van de wegen des Heeren, van het leiden op den eenigen weg, en van de erkensten, dat „de weg des Heeren in het heilighoud is“. Tweerlei was dan de weg, „breed de weg die tot het verder leidt“, en „nauwe de weg die leidt tot het leven“. En vandaar dan ook de prachtige beeldspraak van Jesaja: „dat in de woestijn wateren zullen uiterst en beken in de wildernis, en dat aldaar een verhevene baan en een weg zal zijn, welke de heilige weg zal genaamd worden.“

Op uzelf toegepast, zegt u dit alzo in de eerste plaats, dat ook gij niet maar gedachteelooz omloopt, doch een weg moet hebben om met vasten tred op te wandelen. En ten andere, dat die weg niet willekeurig door u gekozen mag worden, maar dat die weg de heilige weg moet zijn, d.w.z. de weg dien uw God voor u gebaad heeft en waarop uw Heiland u voert.

Voor alle dingen moet zelfonderzoek u dus met stellige zekerheid de vraag beantwoorden, of ge reeds een weg, een vasten weg voor uw gang door het leven hebt gevonden. Dat leven kan gaan door diepe wateren, 't kan gaan door den wervelwind, 't kan gaan door de woestijn, maar altoos is 't van uw God dat ge uw weg moet ontvangen. Hij was 't die zijn volk een weg gaf in de zee, die een weg baande door de sterke wateren, en van wien ons betuigd wordt: de weg des Heeren was in den wervelwind. De jammer is maar, dat zoo nameelooz velen ganschelijk van geen weg willen weten.

Er zijn er, die dolen zonder zelfs van verre aan een vasten weg te denken. Anderen zoeken wel naar een weg, maar vinden dien niet. Weer anderen hebben er af en toe op gewandeld, maar maken er weer af. En de groeve uitkomst is, dat, zoo ge de meesten vraagt, hoe verre ze reeds op weg gekomen zijn, hun verlegenheid u antwoordt, vernam, dat er van een vasten weg bij hen nog geen sprake is.

Men drentelt dan van dag in dag, zonder te weten waarheen. Men maakt sprongen en beweegt zich in bochten. Nu eens over de vlakke, dan over berg en heuvel, en komt altoos weer in de woestijn terecht, waar alle pad begeeft en de angst van verdoolde is, 't nog erger is.

Er zijn er, bij wie 't nog erger is, en die geheel gedachteelooz zelfs op geen stuur of richt-

ting in hun geloofsleven bedacht zijn. Gelijik een kind dat speelt aan den rand van een afgrond, zoo dartelen zij spelend hun leven door. Zoo nu is 't bij den geloovige niet. Bij tijden althans waakt hij hem de ernst in het hart wel terdege op, en voelt en besef, dat hij geen vrede kan hebben, eer hij een vasten weg gevonden heeft, en dien weg, eens gevonden, nimmer meer verlaat. De fout is dan maar, dat wat 't hart afrekt, hem ook van zijn weg ten levent doet afdoelen, en dat 't nog nimmer tot het kiezen van een vasten gang in het leven bij hem kwam.

Daartegen moet dan ook in Christus Kerk de strijd gaan. Dat omgaan met allen wind, dat nu her- en derwaarts dolen, dat drentelen in steen van met vasten tred zijn weg te vervolgen, dat nooit tot vastheid en besltheid komen, kan niet ernstig genoeg in zelf en in anderen bestraft worden. Wiens gang nog steeds zo slingerend, vond nog altoos den weg niet. Op het vinden van den vasten weg moet steeds meer ziel en zinnen gezet. Alleen hij die voelt bij elken tred, dat hij altoos op denzelfden vasten eigen weg bleef, kent de vreugde van 't nu reeds vooruit inleven in de geestelijke weelde die hem in het Vaderhuis wacht.

„Weg“ is methode, en hierin treffen de Methodisten hun wit, dat ze een bepaalden weg insloegen om de zielen te vangen, en hun fel was slechts, dat ze de geredde zielen er niet op wezen, dat 't niet 't vinden van den weg niet is, maar dat alleen hij die op den weg blijft en voortgaat, ja voortgaat ten einde toe, zich de eeuwige vreugde bereid niet.

De eerst nog onbekende naam: Jezus Christus is het éne stuk, maar dan komt 't tweede, om te verstaan wat Jezus zei: „Ik ben de weg“, en de gewonnenen op dien eenig goeden weg door de inwerking van den Geest te doen volharren.

Een andere baan in de wildernis is er niet. Want niet elke weg, als weg op zich zelf, voert naar het Vaderhuis.

Te zeggen: „Ik bewandel een vasten weg“, is niet genoeg; dat zegt een „Christian Scientist“ ook, dat hoort ge ook van een Theosoof, dat kan elk Moderne wel beweren.

Wat redt en ten leven leidt, is niet maar, dat ge u op zekeren vasten weg beweegt, maar veel meer, dat ge op den heiligen weg uw treden zet, en van dien heiligen weg nimmer afwijkt.

Niet, alsof 't de weg van uw eigen heiligheden moest zijn, of ook een weg dien gij met de palmtakken van uw heiligheden bedekken zoudt. Er integendeel, wie toch weer op eigen heiligheden vertrouwt, heeft reeds lang weer den heiligen weg verlaten.

Heilig is de weg, die ten leven leidt, alleen omdat het uw God is, die dien weg u in baant en eeffent; uw God die er u in zijn genade op brengt en op volhardt doet; uw God die u in Christus ontzondt en heiligen wil; en uw God die hoe langer zoo meer uw hart van 't onheilige afkeert en gruwen doet, om u naar het heilige van zijn zaligen hemel te doen dorsten.

Dr. A. K.

Amsterdam, 28 November 1913.

Bij de jongste verkiezingen hebben niet zoo weinig predikanten uit de Hervormde Kerk meegedragen om het Christelijk Ministerie ten val te brengen en aan de liberalen en socialistischen overwinning te bezorgen. Hoofdmotief was, dat door de coalitie-politiek de macht der Roomsche Kerk in ons land op schrikbarende wijze toegenam en de ernstigste gevaaren der Hervormde Kerk bedreigden. Met name het feit, dat de bijdragen uit 's Lands kas voor de Hervormde Kerk niet verhoogd waren, was een der ernstigste grieven. Dr. Kromsigt verklaarde zelfs, dat daaraan vooral de tegenzin van velen tegen de coalitie was te wijten. En de liberale pers wakkerde dit vuur van kerkelijken hartstocht niet weinig aan; het was schier aandoenlijk te lezen, hoe de *Nieuwe Rotterdammer* en het *Handelsblad* voor de rechten der „Vaderlandsche Kerke“ opkwamen en aan hun lezers verzekerden, dat de belangen der Hervormde Kerk bij een liberale Regeering veel veiliger waren dan bij een coalitie-kabinet.

Het was daarom volkomen juist, toen de toelag gelukt was en het Christelijk kabinet plaats had gemaakt voor een liberaal Ministerie, dat de vraag gericht werd tot het „Nieuwe Ministerie“, of dit nu voorstellen zou doen om de toeneming van de macht van Rome, waarover tijdens de verkiezingen zoo luide werd geklaagd, tegen te gaan, en of niet maatregelen zouden worden ingediend om de vrijheid en den vooruitgang der Roomsche Katholieken te stuiten? Waaraan de tweede vraag werd toegevoegd, of het Kabinet voornemens was het verlenen eener speciale bescherming aan de Hervormde Kerk te bevorderen, bij voorbeeld door verhoging van bijdragen uit 's Lands kas?

Met eenige nieuwsgierigheid werd het antwoord afgewacht, dat de Regeering op deze beide vragen geven zou. Nu het officiële antwoord van het Ministerie gekomen is, zal dat wel als een koudwaterbad hebben gewerkt. De Regeering antwoordde op de eerste vraag, dat ze er niet aan dacht, eenige uitzonderingsmaatregelen tegen de Roomsche Katholieken voor te stellen, en op de tweede vraag, dat van haar geen voorstellen waren te wachten om een bijzondere bescherming aan de Hervormde Kerk te verlenen, ook niet door de bijdragen uit 's Lands kas te verhoogen.

Het is wel om meeliden te hebben met de Hervormde predikanten, die als verkiezingsagenten van de Concentratie hebben dienst gedaan. Van eenige bevoorrecht der Hervormde Kerk wil het Ministerie niets weten, en nog veel minder van een Cultuorkamp tegen Rome. Trouwens, wie de liberalen kent, weet wel, dat ze in de verkiezingsdagen hoog opgeven van hun liefde voor de Hervormde Kerk en dwepen met het Protestantische karakter onzer natie, maar dat, als het op daden aankomt, van die liefde nooit veel bleek.

En indien door deze feiten de oogen nog niet mochten zijn opengegaan, mogen we er dan aan herinneren, hoe de voorzitter der moderne predikanten-vergadering, in dezen nazomer te Alkmaar gehouden,

de samenkomst opende met een gloedvolle speech, waarin hij de overwinning der liberalen en de nederlaag der orthodoxen bij de stembus vierde. Arme orthodoxie, die tot zulk een overwinning hebt medegewerkt, waarover het meest door de modernen wordt gejuicht.

Erkenningsgrond van den Kanon.

Op onze jongste predikanten-conferentie te Utrecht, 15 en 16 September gehouden, werd meer dan één referaat geleverd, dat van ernstige studie getuigde en ook om het belang van het onderwerp, dat daarin aan de orde werd gesteld, den wensch deed opkomen, dat deze referaten in druk zouden verschijnen, opdat het gesproken woord in breeder kring bekend mocht worden. Dr. S. Greydanus heeft aan dien wensch voldaan door in de jongste aflevering van het *Reformatorisch Theologisch Tijdschrift* zijn referaat over den erkenningsgrond van den Kanon te doen opnemen en daaraan een breede reeks noten toe te voegen, waardoor het gesprokene nader wordt toegelicht en gedocumenteerd.

Nu schijnt ons de door Dr. Greydanus gekozen titel: *erkenninggrond van den Kanon*, niet alleen ietwat precieus, maar ook minder gelukkig gevonden te. Ook de nadere toelichting van dezen titel: „op welken grond aanvaardden wij of hebben wij den Kanon te aanvaarden als het onfeilbare Woord van God“, maakt de zaak niet veel duidelijker, want in het begrip *Kanon* ligt reeds opgesloten, dat wij de Schrift als Gods Woord erkennen. Een nadere begripsbepaling van wat Dr. Greydanus onder „Kanon“ verstaat, ontbreekt voorts; een fout, die zich wrekt, omdat het daardoor niet helder wordt, wat Dr. Greydanus met de „Kanonische quaestie“ bedoelt. De beide vragen, die hierbij aan de orde komen: op welken grond aanvaardden wij de Schrift als Gods Woord, d.w.z. als Kanon van ons geloof en leven, en op welke wijze beslissen wij welke boeken kanonisch zijn, zijn niet scherp genoeg uiteengehouden, hoewel de historie van den Kanon wel leert, dat beide vragen niet identisch zijn. Indien Dr. Greydanus deze vragen vooraf helder uiteenzet had, zou zijn betoog aan duidelijkheid hebben gewonnen.

Toch nemen deze formeel bedenkingen niet weg, dat we gaarne Dr. Greydanus lof toekennen voor de besltheid van zijn overtuiging, waarmede hij voor het Goddelijk gezag der Schrift opkomt, en de gronden, die hij voor deze overtuiging aanwijst. Met name in zijn kritiek op de ethische Schriftbeschouwing is hij scherp en raak. Waar in onze dagen zooveler geloof in de Schrift aan het wankelen is geraakt en de invloed der Schriftcritiek zoo sterk zich gelden doet, verkijkt het, een zoo onomwonden en besltheid getuigenis van het gezag der Schrift te beluisteren. En nog meer verblijdt het, dat Dr. Greydanus als grond voor dit geloof aan het Goddelijk gezag der Schrift niet aanwijst het gezag der Kerk of eenig apologetisch betoog of de ontdekkingen in het Oosten gedaan, maar de Goddelijke majesteit, die uit de Schrift zelf tot ons spreekt.

Wat den objectieven grond betreft, waarop het gezag der Schrift rust, zijn we het dan ook van harte met hem eens; maar naar het ons voorkomt, is de subjectieve grond in zijn betoog niet genoeg tot zijn recht gekomen. Heel aan het slot komt slechts even te sprake, dat onze belijdenis naast de Goddelijke majesteit, die de Schrift in zich zelf heeft, ook noemt het getuigenis des Heiligen Geestes in onze harten. Hij betwist zelfs dat die getuigenis des Heiligen Geestes een „erkenninggrond“ zou wezen voor het gezag der Schrift, en beschouwt dit getuigenis des Heiligen Geestes alleen als „openen“ van ons oog, opdat we de Goddelijkheid der Schrift aanschouwen; dus als subjectieve voorwaarde, om tot de erkenning te komen. Dit nu is zeker niet geheel in overeenstemming met onze belijdenis, die uitdrukkelijk verklaart, dat „wij al deze boeken alleen ontvangen voor heilig en kanonisch om ons geloof daarnaar te reguleeren, daarop te gronden en daarmede te bevestigen, en gelooven zonder eenige twijfeling al wat daarin begrepen is, en dan niet zoozeer omdat de Kerk ze aanneemt en voor zoodanige houdt, maar inzonderheid omdat ons de Heilige Geest getuigenis geeft in onze harten, dat ze van God zijn, dewijl ze ook het bewijs van dien bij zich zelf hebben, gemerkt de blinden zelve tasten kunnen, dat de dingen, die daarin worden gezegd zijn, geschieden“. (Artikel V) En nog duidelijker komt dit uit in de vroegere redactie van onze geloofsbelijdenis, waar staat: „overmits nu de Heilige Geest getuigenis geeft in onze harten, dat ze van God zijn, en ze ook het bewijs van dien bij zich zelf hebben“. Het getuigenis des Heiligen Geestes is dus het eerste, en daarna komt pas het bewijs dat de Schrift in zich zelf heeft. Nog sterker spreekt zich de Fransche geloofsbelijdenis uit, aan welke onze confessie ontleend is: „Wij erkennen dat deze boeken kanoniek zijn en de zeer zekere regelen van ons geloof, niet zoozeer om de gewone overeenstemming en de toestemming der Kerk, als wel door het getuigenis en de inwendige overreding van den Heiligen Geest, die ze ons doet onderscheiden van de andere kerkelijke boeken.“ Het inwendige getuigenis van den Heiligen Geest wordt hier dus niet alleen genoemd de „erkenninggrond“ voor het gezag van den Kanon als geheel, maar ook, om nu eens in de taal van Dr. Greydanus te spreken, de „onderscheidingsgrond“ voor de bepaling, welke boeken kanonisch zijn en niet; wederom lijnrecht in strijd met wat Dr. Greydanus op pag. 287 beweert,

Nu heeft Dr. Greydanus voor die afwijkende gevoelens zich wel trachten te dekken door een beroep op a. Marck, van wien een citaat wordt aangevoerd, maar gelukkig is dit beroep o.i. niet. a. Marck leefde in een tijd van decadentie, toen het warme en bezielde geloofsleven uit de Kerk geweken was en dit ook op de theologie zijn invloed gelden deed. Hetgeen een man als Calvijn heeft uitgesproken en onze vaders in hun kostelijke geloofsbelijdenis hem hebben nabeleiden, heeft voor ons meer waarde dan het particulier gevoelen van een theoloog uit de XVIII eeuw, die van dit getuigenis des Heiligen Geestes als grond van onze erkenning van het gezag der Schrift niets weten wil. Naar het ons voorkomt, heeft Dr. Greydanus ook hier de zaken niet scherp genoeg uiteengehouden; de Fransche confessie geeft in dit opzicht een veel betere onderscheiding. Ze verklaart in Art. V, dat het Goddelijk gezag van de Schrift alleen daarop berust, dat „het woord Gods, dat in de Schrift vervat is, van God is uitgegaan“, niet het getuigenis des Heiligen Geestes, maar de Goddelijke oorsprong der Schrift is de grond van het gezag, dat de Schrift heeft. Zoodra men echter vraagt, hoe wij voor ons erkennen zullen, welke boeken tot de Schrift behooren, antwoordt de Fransche confessie, dat dit geschiedt door het getuigenis des Heiligen Geestes, die ons leert te onderscheiden de Kanonische van de andere, kerkelijke geschriften. De oude Scholastieke onderscheiding van de autoritas in se en quoad nas is dus zoo verwerpelijk nog niet. Dieper op dit vraagstuk thans in te gaan, zou ons te vervoe- ren. Ons doel was alleen, om bij alle waardeering van het goede, dat in dit referaat geboden wordt en de vastheid van geloofs- overtuiging, die er uit spreekt, toch te doen uitkomen, in welk opzicht we liever met de Belijdenis onzer Kerk, dan met het gevoelen van Dr. Greydanus meegaan.

Mogen we hier ten slotte nog de opmerking aan toevoegen, dat het ons ietwat bevreemde, bij de vele min of meer bekende schrijvers, die Dr. Greydanus vermeldde, den naam van Dr. A. Kuypers nergens te hebben gevonden. Of liever, deze naam komt eenmaal vóór... als uitgever van de opera selecta van Junius. Nu kan dit natuurlijk niet daaraan liggen, dat Dr. Kuypers niets van belang over dit onderwerp geschreven heeft. Wie zijn oratie over de Schriftcritiek en zijn Encyclopaedie kent, weet wel beter.

Van de breking des Broods.

VIII.

De opvatting van Zwingli, die in het Avondmaal niet anders ziet dan een herdenking van Christus dood en een uiting van de onderlinge broederschap der geloovigen, heeft altoos de meer oppervlakkige en nuchter-rationalistische geesten bekoord, omdat zoodoende alle mysterie uit het Avondmaal wordt weggenomen. Van een waarachtige gemeenschap met Christus, die bij het Avondmaal ons geestelijk voedt met zijn lichaam en bloed, wilde Zwingli niets weten; hij loochende zelfs, dat door of met de sacramenten eenige genade ons zou geschonken worden of dat de sacramenten dienen moesten om ons geloof te versterken. „Ik geloof, ja ik weet, schreef hij in zijn Fidei Ratio, dat het zoover er van af is, dat de sacramenten de genade mededeelen, dat zij deze zelfs niet aandrigen of uitdeelen“. En in zijn De vera et falsa religione verwerpt hij niet alleen het gevoelen van hen, die leerden dat de sacramenten uiterlijke tekenen waren, die de mensch gebruiken moest, opdat tegelijk van binnen in hem gewerkt zou worden, wat door de uiterlijke handeling wordt afgebeeld, maar ging hij zelfs zoover van te verklaren, dat „wij de Sacramenten gebruiken moesten niet zoozeer om daardoor zelf verzekerd te worden van ons geloof, maar om de geheele gemeente door deze openlijke daad de zekerheid te bieden, dat wij geloovigen zijn“. Het woord Sacrament verklaarde Zwingli dan ook naar een eigenaardige betekenis, die dat woord bij de Latijnsche schrijvers wel heeft, als den *krijgsreid*, dien de soldaat bij het vandel zweert. Niet op wat Christus bij het Avondmaal doet, maar op wat de geloovigen bij het Avondmaal doen, valt bij Zwingli dus alle nadruk. Zij komen daar om Christus' dood te verkondigen, en zij betuigen daar door de breking des doods hun onderlinge broederschap. Zelfs staat het laatste, gelijk wij gezien hebben, bij Zwingli nog wel zoo sterk op den voorgrond als het eerste. De herdenking van Christus' dood kan natuurlijk evengoed buiten het Avondmaal om geschieden door de prediking des Woords; maar wat het Avondmaal alleen onderscheidt van de bediening des Woords, is dat de geloovigen daar door saam te eten van één brood en te drinken uit één beker de onderlinge broederschap zichtbaar tot uiting brengen en versterken. In de Avondmaals-liturgie van Zwingli is dan ook met geen woord sprake van een waarachtige gemeenschap met Christus zelf; zelfs in de gebeden wordt alleen van God de genade gevraagd, dat de geloovigen bij het Avondmaal waarlijk God mogen danken voor Zijne weldaden en de onderlinge liefde als leden van het éne lichaam van Christus mogen uitoefenen.

Nu is het zeker waar, dat Zwingli tegen het einde zijns levens wel eens uitlatingen gedaan heeft, die toch meer op een genade-werking Gods bij het Avondmaal schijnen te doelen, maar de eigenlijke typische Zwingliaansche Avondmaalsopvatting is, zooals we ze hierboven met Zwingli's eigen woorden hebben weergegeven. Het is dan ook zeer goed te begrijpen, dat deze Zwingliaansche Avondmaalsopvatting steeds bijzonder in den smaak is gevallen van elke

rationalistische Theologie en dat met name de Groninger richting zich daarbij van harte aansloot. Tegen een maaltijd, waarbij „Christus' marteldood“ herdacht wordt en aan de „broederlijke liefde“ uiting wordt gegeven, heft men van die zijde geen het minste bezwaar. Het is daarom, dat Prof. Gooszen deze Zwingliaansche opvatting zoogenaamd „maalsopvatting“ heeft genoemd, en dat deze Avondmaalsopvatting haar oorsprong niet in Zwitserland en bij Zwingli, maar eigenlijk aan Nederland zou te danken hebben, en wel aan den advocaat Hoen; een geschrift, door hem als uitdrukking van wat destijds door de Nederlandsche Gereformeerden geloofd werd, opgesteld, zou door een vriend van hem, Hinne Rode, naar Zurich zijn overgebracht en Zwingli zou daardoor tot zijn Avondmaalsopvatting gekomen zijn. In hoeverre deze voorstelling juist is, kan hier niet in den brede worden besproken; zeker is, dat de opvatting van het Avondmaal, die bij deze oudere Gereformeerden in Nederland gevonden werd, volstrekt niet dezelfde is als de zoogenaamd „Zwingliaansche“ en dat Zwingli zijn opvatting van het Avondmaal reeds gereed had, voordat hij dit bezoek van de Hollanders ontving. Het enige wat Zwingli van deze Hollanders overgenomen heeft, is, dat de woorden van Christus: „dit is mijn lichaam“, waarvan hij de rechte verklaring nog niet gevonden had, moesten opgevat worden als: dit *beteekent* mijn lichaam. Deze exegese is echter volstrekt niet typisch-Zwingliaansche, ze wordt evenzoo door Calvijn aanvaard en beslist niet over het verschil in Avondmaalsopvatting tusschen Calvijn en Zwingli. En dat de eigenaardige Zwingliaansche Avondmaalsopvatting, voorzover we dan afwijkt van de Calvinistische, niet ten grondslag ligt aan onze liturgie of Catechismus zal wel blijken, wanneer eerst de Calvinistische opvatting van het Avondmaal in het rechte licht is gesteld geworden.

De grondfout, waaraan Prof. Gooszen zich schuldig heeft gemaakt, is toch deze, dat hij op grond van Calvijn's Avondmaalsliturgie een zeer eenzijdige en daarom onjuiste voorstelling heeft gegeven van Calvijn's Avondmaalsopvatting. „Zoo min“, zegt hij t.a.p. blz. 335, als de ceremonie van de Breking des Broods er (d.w.z. in Calvijn's Avondmaalsliturgie) herinnert aan den Marteldood van Christus, even weinig betekenen er het gezamenlijk eten van het Brood en het drinken van den Beker den Plicht der Liefde en Barmhartigheid, waardoor de geloovigen zijn vereenigd en tot welks naleving zij zich onder den grooten en machtigen indruk van de Erbarming aan het Kruis, hun allen zonder onderscheid betoond, blijmoedig en dankbaar verbinden“. Deze beide gedachten, de herdenking van Christus dood en de verplichting tot broederlijke liefde, die de Zwingliaansche of oud-gereformeerde opvatting van het Avondmaal karakteriseeren en die én in onze Avondmaalsliturgie én in onze Catechismus zoo treffend tot uiting komen, volgens Prof. Gooszen, zouden derhalve oncalvinistisch wezen; of liever, Calvijn zou daaraan geen de minste waarde hebben gehecht. Zijn Avondmaalsliturgie zou dit uitwijzen, want deze beide gedachten worden hier geheel gemist en daarentegen wordt alleen nadruk gelegd op de geestelijke voeding met Christus' lichaam en bloed, of wil men op de gemeenschap, die de geloovigen bij het Avondmaal niet onderling, maar met het verheerlijkte lichaam van Christus in den hemel hebben. Van zulk een waarachtige gemeenschap met Christus wil Prof. Gooszen natuurlijk niets weten; hij noemt haar een „magische“, „metaphysische“, die bij Calvijn vrucht was van zijn spectaculair-scholastieke richting, en toonde, dat Calvijn nog half Roomsche was gebleven of althans aan den invloed der Roomsche sacramentenopvatting zich nog niet had kunnen onttrekken.

Nu is het zeker waar, dat Calvijn in zijn Avondmaalsliturgie uitsluitend spreekt over de gemeenschap met Christus en niet over de herdenking van Christus' dood, noch over den plicht om elkander lief te hebben. In zooverre doen en onze Catechismus bij de bespreking van het Avondmaal en ons Avondmaalsformulier een anderen toon beluisteren. Maar wanneer men hieruit een antithese wil afleiden, en op dien grond onze Catechismus en onze Liturgie anticalvinistisch wil noemen, dan gaat men veel te ver. Calvijn heeft nooit ontkend, dat het Avondmaal ook diende om de gedachten van Christus' dood te vieren, en evenmin dat het Avondmaal ons verplichtte tot broederlijke liefde jegens malkanderen; integendeel, in zijn geschriften wijst hij hierop telkens en met nadruk, zooals ik later zal aantoonen. Zelfs zal dan blijken, dat de uitdrukkingen, waarin ons Avondmaalsformulier dit doet, bijna woordelijk aan Calvijn's geschriften ontleend zijn. Reeds daaruit kon wel afdoende blijken, dat van een anti-calvinistische tendenz hier geen sprake is. En het eigenaardige feit, dat Calvijn in zijn Avondmaalsliturgie toch over deze beide gedachten zwijgt, is alleen daaraan te wijten, dat deze liturgie uiterst kort is, — de heele uiteenzetting van wat het Avondmaal beteekent, beslaat slechts 16 regels — en Calvijn daarom niet alles wat het Avondmaal beteekent, heeft uiteengezet, maar alleen datgene wat voor hem de hoofzaak was. Hoofdzak nu was voor Calvijn bij het Avondmaal niet de *actie der geloovigen*, maar de *actie van Christus*. Daarom spreekt hij alleen over hetgeen Christus bij het Avondmaal voor ons doet, opdat de geloovigen daarop in de eerste plaats zijn aandacht zou richten.

Hierin li-
schil tuss-
Calvinist-
maal, en m-
recht aando-
maalsopvat-
scholastisch
Gooszen be-
Zwingli's
opkwam, d-
eener juist-
die door Z-
vooral omd-
toescheen,
kracht en d-
geroofd we-
overhield d-
bloot teke-
„veritas“
Sacrament,
vijn's Avon-
speculatie
over Zwingl-
Schrift, al t-
zaak, maar
Avondmaal
voelde, dat
gemeenschap
deze gemeen-
eene verbor-
belijden, da-
kon begrepe-
teld kon w-
dan verston-
gelijk hij aa-
het geschie-
mijn versta-
wonder daa-
dan dat ik
grijpen“. (E-
ergens de
theologie o-
het dus j-
vatting. Ze
een specul-
maar ze wor-
staat in het
belijdenis v-
verborgen
de geloovig-
Het schij-
wanneer me-
zijde met z-
van Utenho-
neer hij ov-
duistere en
zich liever o-
liaansche Av-
geen de m-
maal te ve-
klaar en d-
omdat het
maal wegge-
Calvijn in
verborgenhe-
met woorden
genheid uit-
ten slotte,
genieten, d-
niet alleen
Avondmaal,
Christelijke
Drieënheden,
tus vleesch-
de verzoen-
schelijk spr-
altoos stam-
gezegd hebl-
Apostel Pau-
rijksdoms, be-
Gods; hoe
deelen en
wegen“. Ma-
oetmoed dit
borgenheid
daarom kan
Calvijn's A-
duister en o-
wat Calvijn
leerd, is wel
de gave om
klaar en dui-
gaande zijn
de minste
komt, dat
heeft aange-
tweeterlij u-
nen, die he-
waren, te v-
weg te br-
en Luther-
ren wel gep-
oprecht en
uitgekomen;
eigenlijke n-
woordenspel
het Avondm-
dit bij een
klaar en he-
degenen, d-
Avondmaal
hadden gez-
platvloersche
maalsopvatti-
hem van d-
de oorzaak
maar veelve-
vijn's opvat-
daarom »du-

Voor-
In hartelijk
W. Haaksma
Vereniging,
bosch f. 1;
Apeldoorn f.
Arnhem, e-
Gemeente, f.
Vlug te Putte-
me. M. L. t.
f. 25; van m-
Amst., als d-
school, wile-

